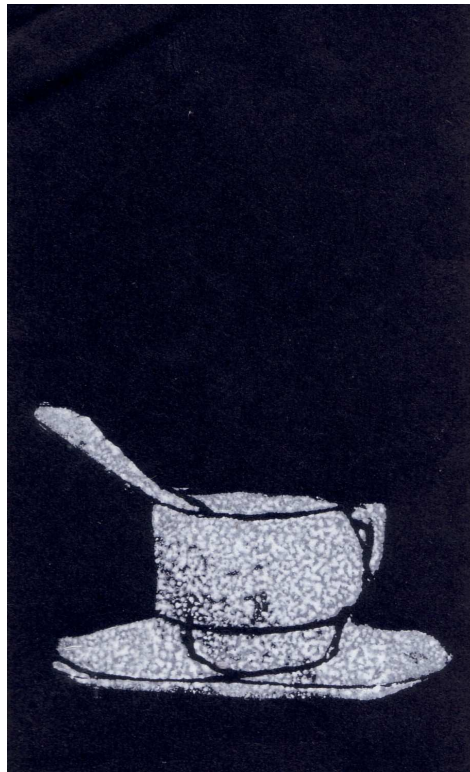

je moet je

DRUK

MAAKEN

PROJECT DRUKTECHNIEKEN
ROB KOMEN

project: DRUKTECHNIEKEN

WAT IS GRAFIEK ?

Grafiek is de verzamelnaam van alle (kunst)werken die met verf of inkt worden afgedrukt.

Je kunt op verschillen manieren iets afdrukken:

a. Hoogdruk.

Bijvoorbeeld de bekende lino-snedes. De **hoge** delen worden afgedrukt.

b. Vlakdruk.

Zoals de zeefdruk en de litho (steendruk). Hierbij wordt alles op **hetzelfde** vlak afgedrukt.

c. Diepdruk. Hierbij hoort de ets-techniek. Alleen de **diepe** gedeelten worden afgedrukt.

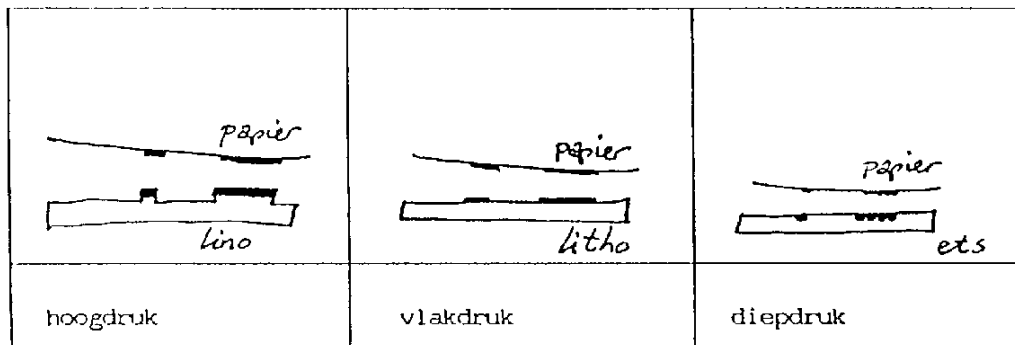

fig.1

HERKENNEN VAN EEN ETS-AFDRUK.

Een echte ets, in vergelijking met een kopie of foto-afdruk, kun je vrij gemakkelijk herkennen.

Handig te weten bij een aankoop.

Let hierbij op:

a. de **moet**. Dit is de afdruk in het papier van de etsplaat. Tenslotte wordt die met kracht in het vochtige papier gedrukt.

b. de **inkt**. De dikke, taai drukinkt ligt op het papier. Dit herkenningspunt valt van dichtbij best duidelijk te zien. Ook voorzichtig te voelen met je vingertoppen.

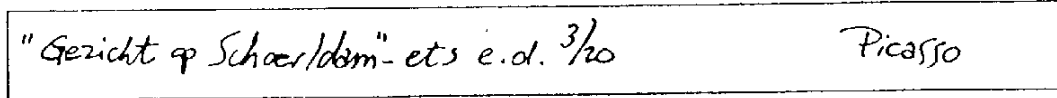
c. Let ook op **de signering**.

De meeste druktechnieken worden op een speciale manier ondertekend.

Altijd met potlood, handmatig geschreven. Als het erop *gedrukt* is, is de print nauwelijks iets waard. Dan kun je ook een stuk krant inlijsten of een

bladzijde uit de Libelle aan de wand hangen. Die voorbeelden worden ook gedrukt en moeten dus eigenlijk meegerekend worden tot de grafiek. Natuurlijk hebben deze afdrucken minimale artistieke en originele waarde.

De getallen op een afdruk geven het volgnummer van de totale oplage aan.

De afkorting *e.d.* betekent Eigen Druk, dus door de maker zelf afgedrukt.

VOORBEELDEN VAN DRUKTECHNIEKEN

Hier is een lijst waarin allerlei technieken en onderwerpen staan. Veelal door elkaar. Maak een keuze die je ziet zitten, er zit vast iets tussen. Vergeet niet dat bijna elke techniek uitgebreid kan worden, niet alleen de techniek zelf, maar ook het onderwerp.

Met andere woorden, je kunt dezelfde techniek gebruiken voor onder- of bovenbouw, maar dan het onderwerp aanpassen aan de leeftijd. Techniek en moeilijkheidsgraad, dus. Horizontaal en/of verticaal dus uitbreiden.

Enkele algemene opmerkingen.

1. Inkt geeft af! Maar dat wist je waarschijnlijk al. Tenslotte is het hiervoor gemaakt.

Maar.....drukinkt op waterbasis is makkelijker uit de kleding te wassen en ook van de tafels af te halen. Het grote nadeel is dat de inkt mat en dof opdroogt. Om een echt mooi resultaat te krijgen is dus drukinkt op oliebasis veel mooier. Die behoudt na droging een glimmende laag.

In prijs is het aankoopverschil eigenlijk te verwaarlozen.

2. Probeer even een techniek uit. Als je wilt aardappelstempelen of een mono-print wilt maken, doe dit thuis even. Dat weet je snel wat er mogelijk is. Een half uurtje werk is meer dan genoeg om te weten waarover je praat.

3. Haal een kunstenaar die grafisch werk maakt, in de klas. Breng een bezoek aan het grafisch atelier. Ga naar het museum en laat de druktechnieken zien.

Maak zelf ontwerpen voor T-shirts. Bedruk ze met de klas. Of ga naar een drukkerij. Naar de kopieerwinkel?

4. Met een lepel kun je heel goed op de achterkant van het vel een afdruk inrollen. Induwen, eigenlijk. Maar met je handen goed over de achterkant wrijven gaat eigenlijk nog veel beter.

5. Stempelen met plakkaatverf is ook te doen. Drukinkt blijft natuurlijk beter.

AARDAPPELSTEMPELEN.

Eenvoudige en goedkope techniek. Koop zelf een paar kilo aardappelen of laat iedereen drie of meer aardappelen meenemen. En een aardappelmesje.

Scherpe mesjes zijn trouwens veiliger dan stompe, omdat ze minder snel uitglijden. Leg wel goed uit dat je altijd van je vingers af moet snijden.

Het mooiste resultaat in deze techniek is een vel vol met patronen die op een ritmisch manier gerangschikt staan. Gebruik niet teveel kleuren, dat maakt een afdruk erg chaotisch.

Onderwerpen voor onderbouw: figuren, dieren, sterren. Patronen op een rijtje.

Onderwerpen voor de bovenbouw; behangpatroon, een doorlopend ritme bedenken. Laat desnoods van tevoren ontwerpen.

MONOTYPE of MONOPRINT.

(*mono=een, type=afdruk*)

Dat is dus een eenmalige afdruk. Je smeert op een glasplaat een dunne laag inkt uit. Bijvoorbeeld de linoleum-inkt.

Nog veel beter gaat het met ets-inkt. Deze blijft veel langer te gebruiken, omdat het niet zo snel opdroogt als inkt op waterbasis. De afdrukplaat moet je, als je etsinkt gebruikt, schoonmaken met terpentijn.

Als de bovenste laag enigszins droog is, leg je er een blad papier op. Op dit vel ga je tekenen, met een potlood of een balpen. Wrijf er eens met je hand over of duw je vingertoppen er hier en daar op. Experimenteer met materialen. Een kam, een tandenborstel..

Na het tekenen haal je het vel papier er voorzichtig af en op de andere kant zie het resultaat. Het is altijd iets anders dan je verwacht had. Met andere woorden, het valt altijd tegen van hetgeen wat je in gedachten had.

Dat maakt deze techniek spannend.

Laat kinderen vaak deze techniek doen. De hele dag een hoekje klaarzetten en in gebruik laten. Op een gegeven moment ontdekken kinderen mogelijkheden. Dan wordt het leuker om weer wat te proberen.

Onderwerpen; spookdieren, onder water, het kasteel in het bos.....

Een andere manier van **monoprint/monotype** is een glasplaat inrollen, even laten drogen. Teken hierin met een lucifer, duw je vingers erop en nog meer afwisselende dingen doen op het inktlaag. Vel papier erop, er voorzichtig overheen wrijven. Vel papier eraf en zie....een afdruk..

ZEEFDROUK.

Zeefdrukken wordt niet veel toegepast, het is moeilijk om zeefdrukramen te krijgen. Gebruik wel inkt op waterbasis, anders krijg je de verf er met moeite af.

Er zijn enkele handboeken verkrijgbaar over zeefdrukken.

ZOMAAAR IETS LEUKS AFDRUKKEN.

Afdruk van je voetzool, oude schoen is heel mooi. Vooral een groot vel vol, in een mooie rangschikking.

Van je hand, van je voet. Gebruik bladeren uit het bos. Leg een groot stuk papier op de grond, rol met een lino-roller een stuk van je fietsband in met inkt...en rij over het vel papier. Vooral kleuters zullen dit wel leuk vinden.

STEMPELEN met binnenband.

Met een fietsband stempelen is een leuk idee. Ga naar de fietsenmaker of garage en haal een stel kapotte (auto)binnenbanden. Haal bij de houtmarkt een weggegooid blok. Zaag blokjes, waarbij slechts één kant recht hoeft te zijn. De zijkant dus.

De binnenband kunnen de leerlingen gemakkelijk met een schaar verknippen. Plak ze op een blokje hout en druk de met een gewone stempeldoos af. Ook hier is een ritme belangrijk. Maak het vel op een mooie manier vol. Een naamlogo, je initialen op een mooie manier, is leuk om te doen. Natuurlijk van tevoren op papier ontwerpen maken.

Te weinig stempelkussens. Laat leerlingen ze van thuis meenemen.

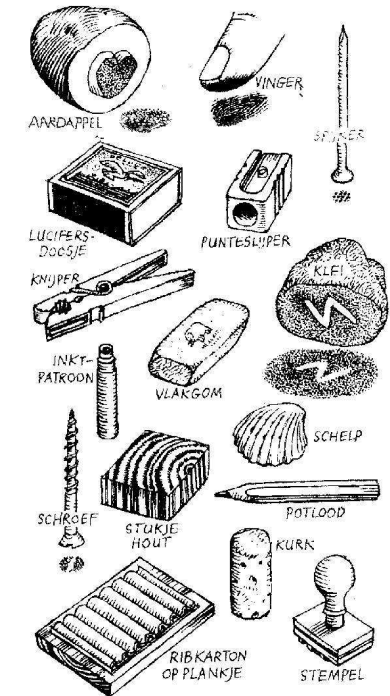
Stempelen met draadjes. Of draadjes afdrukken.

Een bekende techniek. Plak draadjes, jute, lucifers in een bepaalde voorstelling op, laat alles goed drogen. Rol alles in met inkt, vel erop en afdrukken.

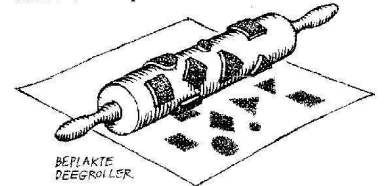
Of natuurlijk draadjes, geplakt op een blokje hout, afstempelen.

Stempelen met allerlei materialen.

Kurken, schelpen, stukjes hout, je vingers, voeten, luciferdoosjes, karton, puntenslijper, gescheurd papier, schroeven, gummetjes, klei.....

Een ronde stempel

RUBBING.

Oftewel wrijfprenten maken. Leg een vel op een putdeksel, ga er met een breed krijtje eroverheen en je krijgt een afdruk.

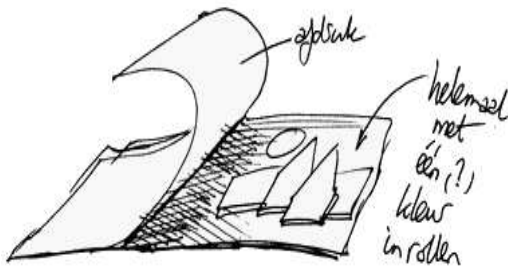
Deze techniek heb je vast wel eens gedaan met een kwartje onder een papiertje en er dan met je potlood overheen wrijven.

Putdeksels, grafzerken, muren, boomschors, inscripties op monumenten, en nog meer dat een verhoogde oppervlakte heeft.

KARTONDRUK.

a. Knip stukken karton uit, rol ze, elk stuk apart, in met verf, leg ze bij elkaar, vel papier erop, lino-roller eroverheen ende afdruk in meerkleurendruk is klaar. De eerste afdruk is meestal niet zo mooi, maar als het papier met inkt verzadigd raakt worden de afdrukken steeds beter.

b. Knip vormen uit een vel dun karton (dikte van schoenendozen), plak ze over elkaar heen, overlappend dus. Rol ze na droging in met een kleur, vel erop, afdrukken. Door de verschillen in diepte zul je witte lijnen zien. Het is dus een hoogdruk-techniek.

Je kunt ook eerst van tevoren nog een rubbing maken.

Druk ook eens af op gekleurd papier

c. In dik karton kras je lijnen. Inkt erop en weer afwrijven, dit afdrukken. Nu heb je een karton-ets gemaakt. Een etspers is het beste te gebruiken.. Ook kleuters kunnen natuurlijk met wat hulp afdrukken.

LINOSNEDE.

Hier wat ongesorteerde tips.

De inkt.

Heel mooi werkt inkt op oliebasis. Met drukinkt op oliebasis blijft de kleur en de glans goed bewaard, bij inkt op waterbasis blijft het werkstuk vaak na droging mat en dof. Het beste adres hiervoor is een van de kunstspeciaalzaken, zoals in Alkmaar Theo Groothuizen. Grote warenhuizen als V&D hebben dit normaal gesproken niet.

Een nadeel met olieverf is het schoonmaken met terpentijn of terpentine, vooral met een grote groep.

Daarom toch maar gekozen voor lino-inkt op waterbasis. Hoewel...

Let bij de bestelling op de geschikte kleuren; niet alle kleuren heb je nodig, gifgroen en knalpaars vallen al snel af. En de kleuren zijn onderling soms aardig te mengen, zodat dit ook besparend werkt.

Het valt me elke keer weer tegen hoe duur die verf is.....

De ondergrond voor het uitrollen van de inkt.

Heel bruikbaar zijn glasplaten, maar ook heel breekbaar. Handiger zijn plastic platen, zoals die vaak voor kleien gebruikt worden. Vooral door de midden gesneden zijn ze handzamer om onder de kraan af te spoelen. Ook andere stukken hard plastic zijn goed te gebruiken, resten vloerbedekking, zoals harde linoleum (zeil) en dergelijke.

Gebruik kleine ondergrondplaatjes, want dat scheelt erg veel verf. Op a5 formaat is prima. Op grote platen wordt namelijk de verf over het hele oppervlak uitgerold en is daardoor snel onbruikbaar door droging.

Het ontwerp.

Belangrijk is om van tevoren een tekenles te besteden aan een goed ontwerp. Hierbij leg je al uit dat het om een lino-sneede gaat; leg de techniek alvast maar uit, liefst met wat aantoonbare voorbeelden.

Het gaat dus niet om smalle lijnen, maar om kleurvlakken. Ook de kleuren moeten op het ontwerp aangegeven worden; natuurlijk wel de kleuren die je in de klas al hebt staan. Vergeet niet te vertellen dat het ontwerp in spiegelbeeld komt.

Geef elke leerling nu al hun lino-plaatje, zodat het formaat van het ontwerp al bekend is.

Het ontwerp kan met karton overgetrokken worden bij de onzekere leerlingen, en iedereen zet met pen op de achterkant zijn/haar naam. Handig bij verlies en vondst.

De kleuren en de verdeling.

Van tevoren konden de leerlingen zeggen welke kleuren er op de bewuste middag nodig waren. De eerste afdrukmiddag waren dat lichtere kleuren dan de laatste sessie. Als maximum werden er vier, soms vijf kleuren gekozen en over hetzelfde aantal tafels verdeeld. Kranten eronder en rollers erbij. Je hebt dus meer rollers nodig dan normaal.

Elke leerling was op zijn plaats bezig met gutsen en ging naderhand naar de tafels van de kleur die hij/zij nodig vond voor de afdruk.

Iedereen drukte zelf zijn lino af. Een tafelpers is niet nodig.

Met je hele hand wrijven, of een lepel gebruiken, of een schone, droge linoroller zijn goed te gebruiken.

Het in stukken snijden.

Het in onderling aparte stukken snijden van de lino-plaatjes van de leerlingen deed ik zelf, een Stanley-mes is niet echt goed gereedschap voor kinderen. Een scherp mes is trouwens veiliger dan een bot mes. Met het in stukken snijden heb je het meestal het drukst.

Afdrukken.

In-inkten en de linoplaat op het vel leggen, precies passend op de vorige afdruk. Voorzichtig omdraaien en met de vlakke hand afdrukken. Soms even een hoekje optillen om te kijken of de afdruk goed is. Zo niet, weer even doorgaan met wrijven.

Mocht een afdruk mislukt zijn, niet meteen weggooien, maar na droging opnieuw een afdruk erop.

Een drukpersje zoals er nog honderden staan op de basisscholen heb je helemaal niet nodig. Gewoon met je handen stevig over de achterkant wrijven gaat veel beter.

Drogen.

Voor al die natte afdrukken moet je wel aardig wat ruimte hebben. Zelf gebruiken we de schoolgangen om daar naast elkaar alle afdrukken te laten drogen. Bepaal dus van tevoren even bedenken waar de werkstukken veilig kunnen drogen.

Het schoonmaken van de materialen.

Het is niet altijd nodig om materialen schoon te maken. Meestal is dat vrij veel werk en kost het een massa water. En dan zit alles ook nog onder. Bovendien... enkele dagen later begint alles weer opnieuw.

Hoe dan wel..? Ik liet de rollers wel altijd schoonmaken, maar de afdrukplaten meestal niet. Nieuwe inkt kun je er zo weer opsmeren, en vaak is de oude laag nog redelijk bruikbaar.

Ook met schilderlessen laat ik alles helemaal opdrogen; met wat water erbij is opgedroogde verf na verloop van tijd weer aardig te gebruiken, of je doet er gewoon nieuwe verf bovenop.

Wil je het schoteltje of het plastic bakje achteraf wel eerst schoon hebben, dan breek je de verf er met een oud mes boven de prullenbak zo uit! Scheelt veel water en gedoe.

Tijdstippen.

Wanneer je gaat gutsen en afdrukken, hangt van jezelf (het rooster?) af, maar handig is wel om vaste tijden te nemen. Zelf nam ik vaak de maandag-en vrijdagmiddag.

Het grote voordeel is dat er een "droog-weekend" tussen zit, en ook konden de leerlingen er rekening mee houden wanneer ze oude kleren aan moesten. Een werkschort kan ook, maar daar moet je er dan wel genoeg van hebben. En dan kunnen sommige leerlingen zichzelf en hun trui nog aardig volsmeren! Vandaar dat ik oude kleren toch wat veiliger vind.

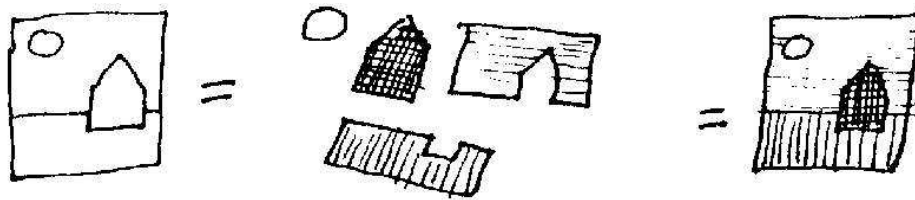
Bij volsmeren, thuis direct in de was laten doen volgens wasvoorschrift. Ook inkt op waterbasis geeft na te lange indroging onoplosbare vlekken!

HET AFDRUKKEN.

Er zijn diverse manieren om een lino-snede te gutsen en af te drukken. Hier enkele voorbeelden.

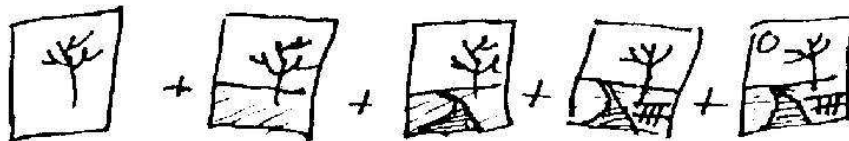
a. Het meest gebruikt is de **enkelvoudige manier** : je gutsst een voorstelling in een lino-plaatje en drukt dit naderhand in één kleur af. Je ziet deze manier nogal eens in kersttijd, als er weer kerstkaarten gemaakt moeten worden. Maar het kan veel mooier en net zo simpel.

b. Een tweede manier is de **assemblagemethode**. Je snijdt een lino-plaat in diverse stukken, elk stuk met een aparte kleur in-inkten, leg de natte stukken weer bij elkaar en druk ze samen in één keer af.

c. Een andere manier is de **reductiemethode of verloren - methode**.

Je snijdt een gedeelte van een voorstelling uit en drukt deze in een lichte kleur af. Vervolgens ga je verder met gutsen in je lino en drukt deze na verloop van tijd weer af. Maar nu op dezelfde eerdere, lichte afdruk en nu tevens in een donkerder kleur. Deze manier van werken is verder uit te breiden tot een groot aantal drukgangen en kleuren.

d. En.....het aardigst is natuurlijk om een **combinatie** te maken van methode b en c !

De kleur.

Even wat opmerkingen over de kleur.

a. Natuurlijk kun je een kleur egaal opbrengen en afdrukken. Maar om een afdruk wat levendiger te maken kun je gebruik maken van kleurverloop. Smeer op je glasplaat twee (of meer!) kleuren in lagen onder elkaar en rol deze met dezelfde lino-roller uit op je lino-plaat. Druk deze nu af. Je hebt twee verlopende kleurbanen in één afdruk.

Deze manier is goed bruikbaar bij een landschap: enkele groene overlappende kleuren in atmosferisch perspectief. Of een wolkenlucht met meerdere blauwe tinten.

b. Een tip: lino-verf is best aardig te mengen. Niet teveel roeren om de kleuren zo fris mogelijk te houden! Dus met blauw en wit zijn redelijke mengtinten te maken, zodat je niet elke kleur hoeft te kopen.

Gevaar.

Linosneden maken is leuk werk, maar let op het gevaar.

In de Tweede Wereldoorlog , heb ik me laten vertellen, waren de bajonetten op de geweren V-vormig. Doordacht gemeen, want deze vorm gaf de " beste wonden: goed bloedend en langzaam genezend ". Bovendien voelde je deze wonden beter dan normale steken.

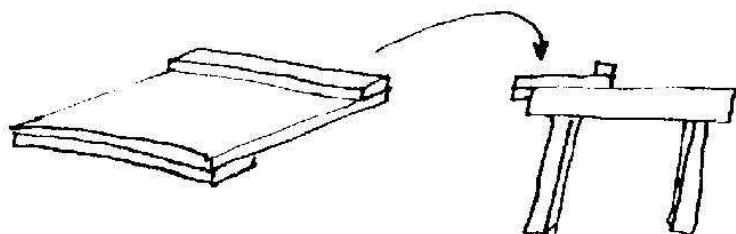
Na deze oorlog werd afgesproken dat deze bajonetten nooit meer gebruikt zouden worden.

Maar..... met gutsen op school wordt deze V-vorm dus wel gebruikt! Ik vertel zelf altijd dit bajonetverhaal, voordat we gaan gutsen. Dan zit de schrik er aardig in. En meteen daarna een geruststellende opmerking: **altijd** van je af gutsen, dan kan er niets gebeuren. Dus je linoplaatje ondersteboven draaien, als je vlak langs de rand zit. En...aandacht bij je werk houden.

Toch heb ik altijd pleisters bij de hand, want het gebeurt ondanks alles een aantal keren dat iemand zich bezeert. Gelukkig nooit ernstig, omdat de schrik er wel voldoende in zit.

Heel goed bruikbaar is een gutsplank, hiermee verklein je het gevaar tot een minimum.

Teveel werk om die te maken voor een hele klas, tenzij je een handige ouder hebt met een overvolle houtwinkel en teveel tijd..

TAMPONNEREN MET SJABLONEN.

Op een geglazuurde wandtegel kun je koude, keramische vernis aanbrengen. Dit kun je tamponneren.

Snij een voorstelling uit in een stuk karton en stempel dit op de tegel.

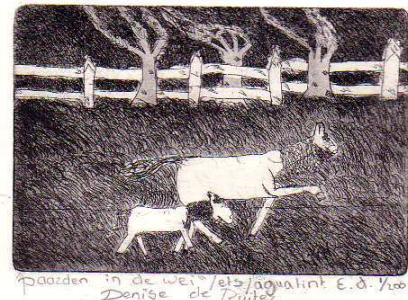
Maak zo een gezamenlijk kunstwerk.

Vaak heeft een of ander bouwbedrijf / Doe-het-zelfzaak een goedkopere restpartij.

Gebruik liefst positieve en negatieve sjablonen door elkaar.

ETSEN.

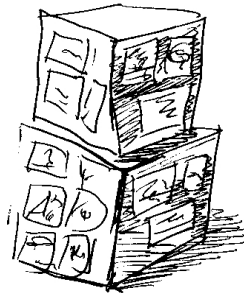
De etstechniek is ook te doen in de klas, mits je de kennis en de spullen hebt. Om de techniek uit te leggen in deze brochure is nu niet handig. Maar het is dus wel mogelijk om etsen te (laten) maken.

HET VERVOLG

De mooie resultaten van de leerlingen is het eerste gevolg van het project. Maar wat kunnen we nog meer gaan doen met deze resultaten?

a. Een **tentoonstelling** van materialen, technieken en afdrukken. Stapel grote dozen op elkaar, geef ze met restanten goedkope muurverf een kleur en prik met spelden de afdrukken op deze tentoonstellingswanden.

b. **Workshops** voor ouders. Op een avond allerlei technieken laten ervaren.

c. Maak dia's/digitale foto's tijdens het maakproces. Dan hebben we iets leuks te laten zien. Een video-opname is natuurlijk ook leuk.

d. **Een speciale schoolkrant.**

Hierin beschrijven we de gebruikte technieken. Ook die dus gemakkelijk thuis nagedaan kunnen worden. Met voorbeelden en tekeningen.

Foto's van kinderen tijdens het afdrukken. Anekdotes en verslagen van leerlingen. Afdrukvoorbeelden erbij plaatsen. Tips voor museabezoek.

Robkomen

www.robkomen.nl